

הלכות שבת סימן ער רעא

ביאורים ומוספים

סימן ער

לומר משנת 'במה מדליקין'

(משנ"ב ס"ק ב)

ועל-ידי קריאת פרק זה⁽¹⁾ וכו', ויזכר השלשה דברים ויזהר עליהם⁽²⁾ וכו', כתב השלחן ערוך והוא הנכון, ולאחר תפלת ערבית מאי נפקא-מנה⁽³⁾ וכו', כדי שאם יאחר אדם מלהתפלל יהיה לו שהיה להתפלל בעוד שיאמרו 'במה מדליקין'⁽⁴⁾.

(1) ופרק זה, כתב לעיל (ס"ג נ סוף ס"ק ב) בשם השל"ח, שיש לאומרו בניגון של לימוד משניות.

(2) ואפילו תלמיד חכם מופלג שגומר מסכת שבת בכל שבת, כתב המקור חיים שצריך לומר פרק במה מדליקין בבית הכנסת עם הציבור, שאם לא יאמר אותו בבית הכנסת, ילמדו ממנו בני אדם להקל באמירתו.

ולומר פרק במה מדליקין לאור הנר, כתב השר"ע לקמן (ס"ו רע"א ס"ז) שמותר, ובמשנ"ב שם (ס"ק טז) כתב שדוקא פרק במה מדליקין, שכיון שזכור בו ענינו איסור הדלקה אין לחשוש שמא יטה את הנר, אבל שאר הלכות שבת לא.

(3) ולדעה זו, כיון שיש לומר 'במה מדליקין' לפני שמקבל את השבת, היה צריך לאומרו גם לפני שאומר 'בואי בשלום' או 'מזמור שיר ליום השבת', שהרי כתב לעיל (ס"ו רע"א ס"ק לא) שאמירתם נחשבת כקבלת שבת (הערת משנ"ב ביצחק יקרא).

ומטעם זה שלאחר התפילה אין תועלת באמירתו, כתב הערוך השלחן (ס"ב) שיש שנהגו שלא לומר כלל פרק במה מדליקין [שהרי גם קודם תפילת ערבית אין תועלת באמירתו, כיון שקיבל כבר את השבת, וכמו שנתבאר], אלא אומרים אחר קבלת שבת וקודם ברכו, מאמר מהזוהר בפרשת תרומה 'כוננא וכו'.

והקדוש שאומרים לאחר 'במה מדליקין', מכאן במה"ל לעיל (ס"ו קלב קנטרס "מאמר קדישין" עמ' טו) שהזכות לאומרו שייך למי שיש לו חיוב לומר קדיש בשבת, שהרי כתב שהקדיש שלאחר 'מזמור שיר ליום השבת' שייך לשבת, ואם כן ודאי שהקדיש שלאחר 'במה מדליקין' שייך לשבת.

(4) וכן לענין ברכת 'מעין שבע', כתב לעיל (ס"ו רסח ס"ק ב) שהטעם שתיקנו לאומרו, הוא כיון שהבתי כנסיות שלהם היו בשדות, ולפעמים היו בני אדם מאחרים מלבוא לבית הכנסת, וכדי שלא ישארו יחידים בבית הכנסת שבשדות תיקנו לומר 'מעין שבע', שער שהש"ץ יסיים את ברכת מעין שבע יסיימו גם המאחרים את תפילתם.

(משנ"ב ס"ק ג)

וכן ביום-ט"ב שחל בשבת משום לא פלוג⁽⁵⁾.

(5) אמנם בשעה"צ לקמן (ס"ו תרמב ס"ק ג) משמע שהטעם שלא אומרים 'במה מדליקין' ביום טוב שחל בשבת, הוא 'גזירה' משום יום טוב שחל בערב שבת שאין אומרים אותו [כיון שאין שייך לומר 'עשרתם' וכו'].

(משנ"ב ס"ק ד)

מפני שזוהר בה פסול שמיים שהם אסורים בשבת ולא פתגמה⁽⁶⁾.

(6) ואפילו בליל שבת של חנוכה, כתב השר"ע לקמן (ס"ו תרעג ס"א) שמותר להדליק נרות חנוכה בשמיים אלו, ואפילו שאינם דולקים יפה. וביאר המשנ"ב שם (ס"ק ד), שכיון שאסור להשתמש לאורם, אין חשש שיטה את הנר בכדי שידלק יותר טוב.

(משנ"ב ס"ק ה)

וכן ביום-הקפונים שחל בשבת אין אומרים אותו⁽⁷⁾.

(7) ובטעם הדבר, כתב השו"י בנסת הגדולה (אות ב) כיון שאין שייך לומר 'עשרתם' שהרי אין צורך לעשר בשביל יום כיפור, ולצורך מוצאי יום כיפור יכול לעשר אז, ועוד, שלא שייך בו 'הדליקו את הנר', כיון שהדליק נר ליום כיפור אינו חיוב אלא רק מנהג, ועוד, שבפרק זה כתוב 'ספק חשיכה טומנין את החמין', וביום כיפור שאין אוכלים, אפילו לדעה שאין איסור להטמין בערב יום כיפור, אבל אין בזה מצוה כמו בשבת.

וכשמתפללים בבית האבל, כתב הבית יוסף (יו"ד ס"י שצג) בשם הכלבו שאין לומר 'במה מדליקין', והפתח הרביר (הובא בכף החיים ס"ק יא) כתב, שכיון שלא העתיק דין זה בשו"ע, מובח שדעתו שיש לאומרו. וכן הדעת תוהה (ס"ב) הביא את הב"י (הנ"ל), וכתב בשם גר אריה יהודא שיש לאומרו. ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (ק"א ס"י ה אות קצט נד) כתב, שגם האבל עצמו יאמר 'במה מדליקין', שכיון שאומרים אותו לאחר שקיבלו שבת, אם לא יאמר אותו האבל, הרי הוא כאבילות בפרהסיא, שאסורה. והגשר החיים (ח"א פ"ב אות ג ס"ק ח, ופכ"א אות יב ס"ק א) כתב, שהאבל עצמו לא יאמר 'במה מדליקין'.

סימן רעא

דיני קדוש על היין

(משנ"ב ס"ק א)

ואם אינו תאב לאכל, יכול להמתין מלקדש עד שיירצבו⁽¹⁾.

(1) ואם הוא עייף ורוצה לישון לפני הקידוש, הסתפק הגר"שז אריערכך (ששי"ב פמ"ז הע' קא) אם יש לחשוש שמא ירדם ולא יקין עד הבוקר, שהרי אף אם לא יקדש בלילה, יוכל לקדש ביום, וקידוש זה אינו מדין תשלומין אלא מעקר הדין.

(ביה"ל ד"ה מין)

והתפלה מוקדמת אחר פלג-הפנותה, וכמו שכתב מדר-אפרים שם⁽²⁾ וכו', מכל מקום להתחלה יותר טוב לקדש מזה, כן נראה לצניזת דעת⁽³⁾ וכו', אצל אין הפנה פתחיה לעשות כן להתחלה⁽⁴⁾.

(2) ביאר דבריו, שהט"ז כתב שם (ס"ו רלה ס"ק ג) שאם קרא קריאת שמע בברכותיה קודם הזמן, מותר לו לאכול אף כשמוגיע זמן קריאת שמע, כיון שכבר קרא קריאת שמע והתפלל עם הציבור, ובפרט אם קורא לאחר מכן על מיטתו את שתי הפרשיות הראשונות של קריאת שמע.

מאידך, דעת המג"א (ס"ו רסז ס"ק ב) שמי שקרא קריאת שמע מבעוד יום לא יצא ידי חובתו, ולכן בהגיע חצי שעה שקדם זמן קריאת שמע אסור לו לאכול, ובביאור דברי המג"א כתב בשעה"צ שם (ס"ק יא) בשם חיד אפרים, שכיון שנוהגים להתפלל מנחה לאחר פלג המנחה, וכדעת רבנן דרבי יהודה, ורק בערב שבת מתפללים מבעוד יום כדי להוסיף מחול על הקדוש, אין יוצאים ידי חובת קריאת שמע קודם הלילה.

(3) ביאר דבריו, שהמג"א (ס"ו רסז ס"ק א) הקשה על מה שכתב השו"ע שם (ס"ב) שמוותר להתפלל ערבית ולקבל שבת קודם הלילה, מדברי הגמ' (ברכות כו, א) שמבואר שרק לדעת רבי יהודה אפשר לעשות כן, ואם כן הנהגים כל השבוע להתפלל מנחה אחר פלג המנחה וערבית בלילה, וכדעת רבנן, היו"ק יהיה מותר להם להקדים תפילתם בליל שבת. ותירץ, שלמסקנת הגמ' שם שאמרו המשן בעמוד הבא

מה באר הגולה

הלכות שבת סימן ער רעא

ער לומר משנת 'במה מדליקין', ובו ב' סעיפים:

א טור ב בית יוסף
ג טור ד מהר"י
אבותב קדוש הקדושה
חיים קדוש
אוסרים

א טור טהא הקדושה
גל הנון וכו' פסוקים
ק"ו והקדוש
כט והקדוש
דברכות
ב דברות

א "נוהגים לומר (א) פָּרָק (ב) 'במה מדליקין'. ב' יוש' שאין אומרים אותו ביום טוב (ג) שחל להיות בערב שבת, יוש' שאין אומרים אותו בשבת (ד) של חנוכה: הנה ואין נוהגין בן חנוכה. ובשבת של חל-הפועד אין אומרים אותו (מנהגים), וכן ביום טוב שחל להיות (ז) [נ] (ח) בשבת אין אומרים אותו (מהר"ל הלכות סוכה):

רעא דיני קדוש על היין, ובו י"ז סעיפים:

א "בשביא לביתו, (א) ימהר (ב) לאכל (ג) *מיד: ב' בנשים חובות בקדוש אף-על-פי שהוא מצות

שערי תשובה

[ג] בשבת. עין בה"ט. ועין בשלטי'הנה קדוש כיתודו ששבת: ששבת שאין אומרים לה וד' בירוש' שחל בשבת כשיש נראה כביש' לירוש' שאומרים פני שבת נפלה רשטטע ואלא פני ירוש': ונראה דאין להקפיד, ולשבת א"צ קדוש ביד ומכילא קאדי' הלכה עריך לצאת לקראתו לקבלו כיון שהוא בא אלינו מצדנו, אבל ירוש' שבת אלינו ע"י קדוש ביד. נמצא ששבת מביאין אותו וא"כ מה עריך לצאת לקראתו לקבלו וא"כ אין שום ביוש בזה כו', ע"ש. ונראה דמי' בליל ירוש' אין לאמרו, וכ"כ לעיל סימן רסב שאין מקבלין שבת בליל ירוש' שאין שם קדוש ומה, ומשמע דהיינו שפיר מקבלין שבת ודבריו הכתובים:

באר הלכה

* מיד. ואפילו קדם חשכה, בן חב' ה"י, ואולי לשיטתה בסימן דלה סעיף קטן ג: אבל לפי מה שכתב הסגור אברהם בסימן רסו, והבאנו שם במשנה הנה סעיף קטן ו, יש להחמיר בחוק זמן חצי שעה דקדם לילה משום חובת קריאת שמע. ולא נפיק כמה שקרא מקדם בבית-ההקנסת להרבה פוסקים, ובפרט לדין דנוהגין בכל יום להתפלל משרב בזמן ולהתפלל מנחה אחר פלג-המנחה, וכמו שכתב הרמב"ם פ"ט ס"ט. וכל זה בחוק חצי שעה. אבל קדם שהגיע הזמן דחצי שעה קטר לקדש ולאכל בשבת על-ידי קדוש זה, ויציא בו ידי קדוש, כל שהוא מקבלין המנחה וילקחה, ובמבאר שם בסימן רסו סעיף ב. ומכל מקום לפי מה שהתעורר שם המגיד אברהם להקשות, לדין דסתפלל משרב בזמן וסנחה אחר פלג-המנחה, אלא לא סבידא לו כרבי יהודה, ה"י, אנו יוצאים בזה? ואף שמישש זה, עין שם, מכל מקום להתפלל יתיר טוב למנח' קדוש, בן נראה לעניות דעתנו. ואודות דברי ה"י, ה"י, לעניות דעתנו לזל דבריו הייתי אומר דאין בנות המדר כלל כמה שאמר 'מיד' לזרז לדבר זה, רק שבא המדר לומר דבדעתו זמן חייב קדוש, דהנה אחר שהוא לילה שאז מתקדש היום, מצוה לעשות דבר זה תוך ולא לאחר. דלשון 'זכרתי על היין בביתו' משמע חתך משבת קדוש היום, וכן משמע ברש"י פסחים ק"ו, עין שם, אבל לא בא לומר ששבת לזרז עצמו לקדש משום שהוא קבל מצדו צליו השבת; וגם הרשב"א שהביא ה"י שכתב שמתר באורו הזמן לקדש ומתיר לאכל אחר-כך אף משבת, הלא לא מציינו בהרשב"א שיהא מצוה לזרז על אותו הזמן, ונאיתי בפרשה ששם הוא הרשב"א שאין מדברי הרשב"א ראיה, וסדן, דכיון דמתר לקדש, ממילא מצוה להקדים משום 'זכרתי על היין בביתו'. ולעניות דעתנו דבר זה אינו מברך כלל. וראיה מברכות כ"ז עמוד ב' דאמרין שם רבי עלי של שבת בערב שבת ונקט למרש' להדע' ונהני קדם ששנוי על הנזה, דאיתא שם וצא ושפך לו פרקין, ועדין לא חשכה; ולאכונה למה זכר דשנה לן פרקין, ועל-פיהו דהא להראות שהפלתו היתה זמן הרבה קדם חשכה, פי עוד נשאר זמן אחר התפלה לפני למרש' ולשנות הפרק למלמדים, ומדלא חזקו ששם קדש ואכל קדם שפכנו למרש', ועל-פיהו דלא קדש מתחלה, ושמע מה דלא צריכין לזרזי כל זמן שלא הגיע עדין זמן חייבה. ואפשר דיש לחלק בין מצט קדם חשכה ובין הרבה. אף דהוא גססין אחר פלג המנחה. ואין להביא ראיה לדבריו ה"י מלשון הרמב"ם פ"ק כט הלכה יא שכתב: יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת וכו', דהנה הנהיג היכול לקדש. דמביח ממה שכתב בסוף י"בן מבידל, ודעין זה יש בפרק ג מהלכות תפלה הלכה ז: ויש לו וכו', עין שם בקשר-משנה, אבל אין הפנה דמצריך לצוות בן להתחלה⁴. ומכל מקום אף שאין לי ראיה מן הרמב"ם לה"י, מכל מקום מצאתי און לי מלשון הרמב"ם הפ"ל להקבירא שפכתי

באר היטב

(א) כמה מדליקין. פרי שאם יאמר לבוא לבית-ההקנסת וספס הפלחו בעוד שאומרים אותו, ולכן אין אומרים אותו בשבת חל-המועד, שאין מאחרין כ"כ דאין צוה' מלאכה כ"כ, מנהגי מהר"ק. וכתב הפ"ח שיאמרוהו אחר הקדוש, דעיולי יומא קרדמין, וכ"כ בטור, מ"א: (ב) בשבת. וכן ביו"כ שחל בשבת א"א אותו, שכנה"ג: (ג) לאכל מיד. הנה לקדש כדי שיוזר שבת בכניסתו. כתב בחקירות שבת שיקדש קדם לילה, כי בתחלת ליל-שבת הוא מול מאדים וסמאל מושל עליה, ובסוף יום ו' מול צדק ומלאכו צדקאל, והם שני מלאכים א' נע וא'

משנה ברורה

א (א) פָּרָק 'במה מדליקין'. לפי שיש בו דין הדלקה ושלשה דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה: (ב) קדם תפלת ערבית. שבמקומותם מקדימין להתפלל ערבית, ועל-ידי קריאת פרק וכו' שיקרא מקדם ידע כמה מדליקין ויזכר השלשה דברים ויזהיר עליהם¹. (ג) ועל-פיהו פתח השלשן ערוף דהוא הפנך, וקאמר תפלת ערבית מאי נפקא-מנה². ובמקומות שנוהגין לאמרו אחר תפלת ערבית, כתב פמנהגי מהר"ק (ג) השם: פרי שאם יאמר אדם מלהתפלל יתה לו שהות להתפלל בעוד שאומרים 'במה מדליקין', ולכן אין אומרים אותו בשבת חל-המועד, לפי שאין מאחרין כל-כך לבוא לבית-ההקנסת. לפי שאין עיושין בהם מלאכה. כתב הפ"ח שיש לומר 'במה מדליקין' אחר קדוש, דעיולי יומא עריך ומקדמין לה. ובמקומותינו המנהג לומר 'במה מדליקין' קדם, וכתב בפרשה השעם, דגר ביתו וקדוש היום, נר ביתו עריך, וידלעיל בסימן רסג: ב (ג) שחל להיות בערב שבת. לפי (ג) שאין יכול לומר 'עשרה'ם, שאין מעשרין ביום טוב, וכן ביום טוב שחל בשבת (ד) משום לא פלוגה: (ד) של חנוכה. מפני שנוקד בה פסיל שמנים שהם אסורים בשבת ולא בחנוכה⁶. (ה) בשבת. וכן ביום-ההפגורים שחל בשבת אין אומרים אותו⁷ [אחרונים]:

א (א) ימהר לאכל וכו'. הנה (א) לקדש, כדי שיוזר שבת בעת תחלת כניסתו, דכל פנה דמקדמין לה פ"י עריך; ומפנין שקדש צריך לאכל מיד, פמבאר בסימן רעג סעיף ג בהנה"ה. ואם אינו תאב לאכל, יכול להמתין מלקדש עד שירעב¹, שפכר זכר את השבת בתפלתו בבית-ההקנסת, ויוצא בזה המצות-עשה דאיתא להרמב"ם, וברלקמן [ממ"א בשם הרמ"ע]. ומכל מקום נראה דחיקא דיש בזה משום שלום בית, או שיש לו בביתו קשרותים או שאר אורחים, ובפרט אורח עני, לא יאמר בכל אונן, דכיון דהם מטלים עליו לא יוכל לעכבם בשביל שהוא רוצה לקים מצוה מן המבחר: (ב) מיד. ומכל מקום מהנהגון לקרות קריאת שמע מקדם, אם מתפסק שבת-ההקנסת לא קראה בזמנה. ועין לעיל בסימן רסו במשנה ברורה סעיף קטן ו. כתב הרמב"ם פ"ק כט מהלכות

שער הציון

(א) בית-יוסף: (ב) מגן אברהם: (ג) טור: (ד) תוספת-שבת: (ה) מגן אברהם ופרי-קדוש:

הלכות שבת סימן רעא

עשה שהזמן גרמא (פריש, מצות עשה הלויה בזמן), משום (ג) *דאחש 'זכור' ל'שמור', והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה

משנה בריה

שבת: מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו", כלומר, זכור זכירת שבת וקדושתה, וכו', ומדבריו סופרים, שהתא זכירה זו על פוס של נין, וכן כהני התיספות [בספד דף לז ובגזיר דף ד] דעל הנין הוא רק מדברין, וכתב המגיד אברהם, דלפי זה מדאורייתא בקדוש שאומר בתפלה סגי, דקרא פתיב "זכור את יום השבת", וקרי זכר אותו, וקדוש במקום סעודה - מדברין, כמו שכתב הפת"י בס' פס'ן רסט, והביא המגיד אברהם ראיה לזה מן המגיד דיצא מן התורה בתפלה: על-כן אם ספק לו אם קדש או לא אין צריך לחזור ולקדש, דספקא דרבנן לקלא [כמ"ג]. גם, (3) דקטן שהגיע לחנוך, יכול להוציא לפי זה אפילו לגדול בקדוש אם הגדול התפלל כבר, ואולם יש לפקפק בזה הרבה, דהא קמא לן לעיל בס'ן ס' ע"פ ד' דמצות צריכות פניה לצאת בעשיית המצוה, ומסתמא אין מדרג העולם לבטל לצאת את המצות עשה 'זכור' בתפלה⁽¹⁾, בין שיש לו זמן או שת יכול לקדש עליהן אחר-כך בבדיקת פריין, וטוב יותר שצא אז המצות עשה דאורייתא משבצת עמה ויהיה בלא פוס ושלאל במקום סעודה⁽²⁾, ועוד כמה טעמים אחרים שיש לפקפק בזה, וכמו שבארתי בבאור הלכה, על-כן יש למנוע מלצאת ידי קדוש על-ידי קטן, ובאפילו אם יתיר השומע לימר עמו מלה במלה גס-כן וכי' למנוע מזה, אם לא שמוזק לקניי גס-כן פת או יין בעת הקדוש, וכדלקמה בס'ן ס' ע"פ קטן ג'. ודע, דקדוש של יום-טוב הוא מדברין, ומכל מקום יש לו כל דין קדוש של שבת, ואם יום-טוב חל בערב שבת ואין לו אלא כ"ס אחד, (ג) בניחו לשבת שהוא מן התורה וביום טוב וקדוש על הפת: ב (ג) דאחש 'זכור' ל'שמור', ד"זכור את יום השבת לקדשו", האמר בדבריהם הראשונים ו'שמור את יום השבת לקדשו" האמר בדבריהם אחרונים, שיהיה בדבור אחד נאמר, ו'זכור' קאי על מצות עשה דקדוש, ו'שמור' קאי על שמירה ממלאכה, וקישם שבאסור מלאכה בודאי גם נשים מזהירות, דבמצות לא-תעשה אין חילוק בין זמן גרמא בין שאין זמן גרמא, בין

באור הלכה

ששכירא לה דאפילו לרבנן דרבי יהודה מטר לקדש מצט זמן קדש חשבה, ומקרי דבר זה שפיר הוצי' זמן חובת המצוה של קדוש לכלי צלטה, וצ"ל מילא נכון להקדים לזמן זה, מה שאין בן בזמן תורה קדש, אף שהוא אסור פלגיהמנהג וקטן לסמך על שיטת רבי יהודה, לא מצטני אפילו לרבי יהודה שיהא נכון להחר אחר זה, וילכך נבס רבי למרמז לשנה פרקו מקדש, ובה אפי' כה שכתב הרמב"ם תבת 'כמעט', והפריימגרים נדחק בזה, עין שם, כן נראה לעניות דעתי להספיר סבת הש"ו. ועתה נבוא לבאר במקצת עקר מצות קדוש. הנה קדוש היום הוא מצות עשה דאורייתא לכל הפוסקים, כמה דכתיב 'זכור את יום השבת לקדשו'. וכתב הרמב"ם בפרק כט מהלכות שבת, דסמכות עשה נחל לקדש בוכית שבתו של יום וקדושו בלבר, ומה דמקדשין על הפוס הוא רק מדברי סופרים בלבר, וזכור שיהיה עוד בכמה פוסקים ראשונים. וכתב המגיד אברהם, דלפי זה בתפלה בלבר שבה מקדש קדשת היום מקום המצות עשה, והביא עוד ראיה לזה מדאמר בבבבכות ל"ג עמוד ב' קשנחפסו: המבדיל בתפלה צריך שיהיה על הפוס או לא, והשיבו: פי קדושה, מה קדושה אף-על-גב דמקדש בעלותא הדר מקדש אפסא, אף הבדלה נמי אף-על-גב דמבדיל בתפלה הדר מבדיל אפסא. וכן צריכא רבי עקיבא איגר שכתבא, דמדברין סתמא דבר חנכה וגו' ביהו מוכח דסבירא לה קדושה על הנין או על הפת הוא דאורייתא⁽³⁾ וכן מוכח גס-כן בדברי הרשב"א שם בהאי סוגיא, עין שם, וכן הביא שם עוד דמדברין הרא"ש בפרק צרי' פסחים מוכח גס-כן דסבירא לה דהתפלה בלבר אינו יוצא בודאי, וביותר סבירא לה דאפילו בקדוש גמור שלא במקום סעודה חפך, נס' פן אין יוצא מן התורה, וילדעת רבנו יונה שם, בקדוש גמור יוצא המצות עשה דאורייתא אפילו שלא במקום סעודה [וצריך להבין איך יפרש הרא"ש ור"ן ורשב"א את מה שאמר המגיד: מה קדושה אף-על-גב דמקדש בעלותא וכו', ויש לומר דהיי' קאמר: מה קדושה אף-על-גב שקדש בתפלה צריך לקדש עוד הפעם על הכוס, ודניו מדכתיב 'זכור' וקמא לן זכורו על הנין, או על הפת שהוא גס-כן במקום יין, ואם לא אינו יוצא כלל ידי קדוש, אף הבדלה נמי דמתקן רבנן כפיין דאורייתא תשן, וצ"ל אף-על-גב דמבדיל בעלותא צריך להבדיל על הכוס, ואם לאו אינו יוצא כלל ידי הבדלה: וילדעת רבנו יונה גס-כן נישא, דהמגיד מביא ראיה דהבדלה בלבר אינו יוצא ידי הבדלה כלל, כמו שאינו יוצא שם כלל בקדושה דבעלותא. עוד ראיתי לעורר בדין זה, דהא איתא בפסחים ק"י עמוד ב: אמר רב אחא בר אבא דר' יוחנן דאורייתא יוצאת מצרים בקדוש היום, פתיב הכא 'זכור וגו'' וכתב התם 'למען תזכר וגו'' ונאף דכלל לילה צריך להזכיר גס-כן יוצאת מצרים, שם יש לו רשות להזכיר כל הלילה, והכא לענין קדוש מקדש

הכתוב שיוזכר אצל קדוש, והכא מביא זה ברבנו חננאל שלפנינו וגם ברי"ף ורא"ש, ואם כן איך יוצא ידי הבדלה לילה יוצאת מצרים כלל ויבאפלת שחיות דאורייתא בעתה מלאכה כהן שהביא בשם הבלב וספקא זכור למעשה בראשית וצ"ל יוצאת מצרים]. ואף שברש"ם פתב שם דצריך לומר: יוצאת מצרים בעלותא ושל הכוס, אבל בוסח תפלתו לא נזכר יוצאת מצרים כלל, ואף כהן המגיד אברהם יוצא בזה: ועל הרמב"ם לא קשה כלל, דמה שאמר יוצא בוכית דברים חינו שמוזכר בה גם יציאת מצרים, וכתב שכתב בהדיא בספר המצות, מצות לא, ומשמע גס-כן דסבירא לה דהוא דאורייתא ולא אסמכתא בעלמא, מדכתיב שם זה בבאור המצות עשה [אף לפלא מה שהשיטת זה ברש"ם פוסא, וצריך ציון], אבל על המגיד אברהם ושארי אחרונים שהעמידו דבריו להלכה קשה, איך העלימו עין מזה? ושמעתי שבספר מנחת חנוך גס-כן תפלה גס-כן תפלה דלא נכתה. ולעניות דעתי יש לישב דבריו קצת: או דסובר דהוא רק מדברין והתורה שונה הוא אסמכתא בעלמא, וגם דהתורה שונה 'זכירה' ו'זכירה' צריכין להא דרש בשבת פ"ו עמוד ב' עין שם, או דסובר יוצא מן התורה כמה שהקדש יוצאת מצרים סמוך לתפלה, ד"השיטתו" בגאולה אריכא דמא⁽⁴⁾, כמו שאמר חז"ל, ולא צריכין שיוזכר דהוא בקדושה גופא. אבל מפל מקום הוא דחק, דהא מפסיק בג' ראשונות: ואילו אפשר לומר, דכיון שמוזכר פסוק 'ושמרת בני ישראל את השבת וגו'' הפך ל'השיטתו' שהיא גאולה אריכא, די בזה מן התורה, שיש בזה שבתו של היום-שבת, ואף שלא תזכיר צדן קדשת היום, וברמב"ם נזכר 'שבת וקדוש', זה הלא יזכיר חפך אחר ג' ראשונות, ויבדאי לא נזכר המצות עשה כמה שחפסיק בג' ראשונות, דהוא שבתו של הקדוש ברוך-הוא, בין שבת שבת לקדושו. והו הנראה לי לישב דברי המגיד אברהם מפני חמר הקשה, אבל מפל מקום לדניא צריך ציון, דאילו פתנ המגיד שיוזכר יציאת מצרים בתוך הקדוש, והפסח תפלתו לא מצטני זה, ומפני כל השערים תפיל בסבנו פקנים שיש לפקפק בזה הרבה⁽⁵⁾, וגם בדרגה-החיים כתב דלכתחלה יש לחזק לגדולי הפוסקים שסבירא להו דאין צדן חבת דבר-תורה בהפלה, ומה שעורתי עוד פקנים דהלא קמא לן דמצות צריכות כונה וכו', לזה התעורר בעל ה'ספד' שבת, עין שם. ומה שכתבתי עוד באפסור יאמר עם הקטן מלה במלה גס-כן אין פראי, הוא משום דהלא פתן שאינו יוצא בהקדוש כלל צריך להיות בוס לפניו⁽⁶⁾; ואפשר לומר, דהיון שהוא סומך ברישיתו על הכוס שעומד לפניו חתינוק די בזה, וכעין שכתב בשערי-השובה לקמן בס'ן רצו בשם הגהות יש נוהלין, עין שם, דגם שם אינו מכוון לצאת בבבכותו, ומאי טגרי לן בענינו שיהא קטן. אבל מדברי התוספת-שבת בס'ן זה משמע דכל שלא הוצי' ל"ג שנה אינו מועיל אפילו אם יאמר עמו מלה במלה. והתשובות הנאון רבי עקיבא איגר שאביא בסמוך משמע דאינו סובר כל עקר דברי השערי-השובה בשם הגהות יש נוהלין חז"ל, ולכן כתבתי וכוון לנגע אפילו באפן זה⁽⁷⁾. ודע עוד, דאם הוא נער כן י"ג שנה, אף דכתב המגיד אברהם דלא חשיבין לה כגדול כיון שאין ידע לו שהביא שמי שעורה, מפל מקום אם האיש כבר התפלל נראה ויכול העצור להוציא מזה ספק-ספקא: אחד, דהמגיד הביא שמי שערות, ועוד, דפן צא האיש בתפלה, דאף לפי סבבתו דחוששין שמא לא כן לצאת ועוד שארי טעמים הנ"ל, מדי ספקא לא נפקא: * דאחש 'זכור' ל'שמור'. עין כמה שכתבנו במשנה בריה, דאם אינה יכולה לקדש בעצמה תאמר עמו מלה במלה, זה רמז מהגיד אברהם כמה ששים וכתב: וצ"ל סימן קצו, דיש סבב בן דהדיא, ומה שכתבתי עוד וכוון שיהיה הנין או הפת לפניו בעת הקדוש, הוא כדי לצאת דעת הנאון רבי עקיבא איגר בהשבוטיו סימן ו' דמכות שסבירא לה דאם אינה יוצאת בקדושו אין לה קדוש על הכוס, וזה לשונו שם:

שער הציון

(3) דר"ה-החיים, וכתב שם דהוא אם הקטן לא התפלל צדן, אבל אם התפלל אין יכול להוציא הגדול בכל גווא, דהוא תרי דרבנן והגדול הוא הד מדברין. וחסידים-אדם בהלכות ברכות כלל הן כן חולק על זה⁽⁸⁾, עין שם: (2) מגיד אברהם. והספקא דאפילו אם כבר התפלל, צדן מפל מקום עקרוהו מן התורה. ועין פריימגרים שספקא קצת בדין המגיד אברהם:

הלכות שבת סימן רעא

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה מ"ז]

מוכח דפסוקא לה קידוש על הין א' על ספת הוא דאורייתא⁵ וכו', ד'ששקבני
בגאולה אריכתא דמא⁶.

5) שאמרו בגמ' שם (שבת כג, ב) שנה חנוכה ונה שבת קודמים
ליין של קידוש, והקשה הר"ן שם (י, א מדפי הרי"ף) איך דוחים
נה שבת ונה חנוכה את הקידוש, הרי חובת הקידוש היא
מדאורייתא, ותיירך, שכיון שאפשר לקדש על הפת, אין בכך
דחיה של הקידוש, ומדבריו הוכיח הרעק"א, שדעתו שבלא יין או
פת אין יוצאים ידי חובת קידוש מדאורייתא.

6) ואף שכבר יצא ידי חובת קידוש דאורייתא, ביאר הגר"נ
קריליץ (חוט שני ח"ד פפ"ה ס"ק א אות א) שמ"מ צריך לחזור
ולחזר יציאת מצרים על הכוס, שאף בקידוש שאין חיובו אלא
מדרבנן צריך לחזר יציאת מצרים, והוסיף שם, שאם שכח לחזר
יציאת מצרים בשעת הקידוש, ותוך כדי דיבור לסוף הקידוש נזכר
והוסיף "זכר ליציאת מצרים", מסתבר שיצא ידי חובתו.

[ביה"ל ש"ס]

ומפני כל השקמים הנ"ל כחבנו בפנים שלש לפקפק בזה הרבה⁷ וכו', כיון
שאנו יוצא בקדוש כלל צריך לקיים פ"ס לפני⁸ וכו', ולכן נכתבתי דנכון
למנע אפילו באופן זה⁹.

7) ולהוציא ידי חובה את חבירי שעדיין לא התפלל וחיוב בקידוש
מהתורה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' נד) שיכול, כיון שעיקר
הכוונה היא לצאת ואין הבדל בכונתו לצאת ידי חובת המצוה אם היא
מצוה מהתורה או מדרבנן, ובלבד שלא יכוון השומע לצאת ידי מצוה
דרבנן בודקא, וראה מה שכתבנו בשע"צ להלן (ס"ק ב).

8) ובטעם הרב כתב החזו"א (אורח סי' כט סוף ס"ק ג), שהוא
משום שאין אדם יכול לקדש על הכוס שביד חבירו, או משום
שאין שני אנשים יכולים לקדש על כוס אחת.

9) ולענין את דעת המג"א, כתב הקצות השלחן (סי' עט בדה"ש ס"ק
א) שאף על פי שמצוות צריכות כוונה, מ"מ מתכוין הוא לצאת ידי
חובת קידוש בתפילה, כיון שחכמים חיבו לקדש שתי פעמים, פעם
אחת בתפילה ופעם נוספת על היק במקום סעודה ובנוסח מסוים.

[משנ"ב ס"ק ב]

ומסתמא אין מדרגה העולם לבנות לצאת את המצוות עשה ד'זכור
בתפילה¹⁰ וכו', משיצא עתה ויהיה בלא פוס וישלם במקום קעורה¹¹.

10) ומטעם זה, חולה שאינו יכול לקדש על הכוס, או מי שאין לו
להם ויין, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פמ"ז הע' יז) שחייב
מעיקר הדין לכון בתפילה לצאת ידי חובת מצות קידוש.

11) וכן כתב החת"ס (בהגהותיו כאן), שלכתחילה לא יכוין לצאת
ידי חובת קידוש בתפילה, כדי שיוכל לצאת ידי חובת קידוש
מדאורייתא על הכוס ובמקום סעודה, וכתב בשו"ת שבט הלוי
(ח"א סי' נד), שיש לדון אם צריך לכון בתפילה שלא לצאת ידי
חובת קידוש, או שכיון שתיקנו חז"ל קידוש על הכוס, ממילא
כוונת המתפלל לצאת ידי חובתו בקידוש שעל הכוס.

ואף שנוסח התפילה והקידוש שווים, וגם המתפלל כוונתו
להפליג בקדושת השבת, ואיך אפשר לכון שלא לצאת ידי חובת
קידוש בתפילה, ביאר הגרש"ז אויערבך (שש"כ ח"ג פמ"ז הע' טז)
שיכוין לצאת ידי חובת מצות תפילה, ולא ידי חובת מצות זכור
את יום השבת לקדשו.

[שע"צ ס"ק ב]

וסת"א דם בהלכות ברכות כלל ה דין כנ חולק על זה¹².

12) שכתב, שקטן שאכל כוית פת בלבד יכול להוציא גדול שאכל כוית
פת, מפני ששייך אצלו חיוב של 'חד דרבנן' באופן שיאכל כדי שביעה,
הוסיף, שהוא הדין בקידוש, שכיון שאם לא התפלל הקטן הרי הוא
'חד דרבנן', אם כן גם לאחר שהתפלל אין דינו כחרי דרבנן, ויכול
הוא להוציא את הגדול ידי חובתו, וכן כתב בשו"ת רעק"א (מהדריק
סי' ז ד"ה לענין ד), ובטעם החולקים כתב החזו"א (אורח סי' כט ס"ק ה)
שדעתם שאין ערבות לקטן, ולפיכך אין קטן יכול להוציא גדול אלא
אם כן הוא באותה רגת חיוב של מי שהוא רצח להוציא.

ולענין מה שכתב החי אדם שם, שקטן שאכל כוית פת יכול להוציא
גדול שלא אכל אף הוא אלא כוית פת, כתב המשגיב לעיל (סי' קפ)
ס"ק ז) שכיון שיש בזה דעות בין הפוסקים, יש להחמיר בדבר.

המשך מעמוד קודם

כוית פת בלילה כמבואר לעיל סי' רסז ס"ק ה, וגם דעת הגרש"ז
אויערבך (ביצחק יקרא סי' רסג ס"ד) שרצוי שלא להתפלל
ערבית בעוד היום גדול, אפילו אם נזה מאד לעשות כן, כגון
שרוצים שלא יירדמו הילדים וכו'. וראה מה שכתבנו לעיל (סי'
רסז ס"ק ג).

4) וזו לשון הרמב"ם (פכ"ט מהל' שבת הי"א): "יש לו לאדם
לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום אף על פי שלא נכנסה
השבת, וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום אף על פי שעדיין הוא
שבת", וביאר הביה"ל, שאף על פי שכתב הרמב"ם יש לו, מ"מ
אין כוונתו שחובה לעשות כן, אלא שמותר לעשות כן, שהרי
לענין הבדלה דאי שאין חובה להבדיל מבעוד יום, אלא שמותר
הדבר, וראה נוספת לזה הביא מדברי הרמב"ם (פ"ג מהל' תפילה
ה"ז), שכתב: "יש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת
בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי
שבת בשבת", וכתב הכס"מ שם שאין כוונתו שחובה לעשות כן,
אלא רק שמותר לעשות כן.

דעביד במר עביד וכו', מותר להקדים להתפלל בערב שבת, אף על
פי שבהל' עושה כרבנן, ועוד תירץ, שכיון שתפילת ערבית היא כנגד
העלאת איברים ופדרים שלא התעכלו, ובשבת אסור ליתן איברים
ופדרים על גבי המזבח, ועל כרחק הקדימו נתינתם קודם הלילה,
ולפיכך אפשר להקדים גם את תפילת ערבית בליל שבת קודם
הלילה, ועוד תירץ, שלענין ערב שבת אפשר לסמוך על שיטת
המרדכי שמותר לעשות פעם כרבנן ופעם כרבי יהודה, והיות ויש
לדון בכל התירוצים הנ"ל, כתב הביה"ל שעדיף להימנע מזה.

ומטעם זה כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' כג),
שכיון שהמנהג המקובל בין רוב האשכנזים שבארץ ישראל
להתפלל ערבית בלילה, יש להשתדל מאוד שלא להתפלל לפני
הזמן, אם לא במקרים מיוחדים, והוסיף (ספר זכרון דוד יקרא
עמו' שעב), שאפילו אדם שיש לו ילדים קטנים בביתו, וקשה לו
בימות הקיץ לעכב את סעודת השבת עד שעה מאוחרת, מ"מ
עדיף שיקדש מבעוד יום ויאכל סעודת שבת, ולאחר מכן יתפלל
תפלת ערבית בזמן עם הציבור, אף על פי שלכתחילה יש לאכול

הלכות שבת סימן רעא

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה דאחשק]

זהו דחלל הלכות להצאין⁽¹³⁾ וכו', וקפלא, דהרי הרמב"ם כתב דקפלין קפלין שבת וקדוש⁽¹⁴⁾.

(13) והחז"א (אורח סי' בט ס"ק ו) הביא ראיה שאין לחלק את הברכות לחצאין, ממה שכתב הרש"ע לעיל (סי' קצד ס"ג) לענין שלשה שאכלו כאחד ואין שלשתם יודעים את כל הברכות, שאין אחד יכול להוציא את חבריו אלא בברכה שלמה אבל לא בחצי ברכה, ומוכח שאי אפשר לצאת בחצי ברכה מדין 'שומע בעונה' ובחציה השני מדין אמירה. והגרש"ז ארעברך (שורית מנחת שלמה ח"א סי' ב) כתב, שיש לחלק בין הנדון של הרש"ע בענין ברכת המזון לנדון של הביה"ל בענין קידוש, שבברכת המזון אין המברך אומר אלא חצי ברכה ולפיכך אין על ברכתו שם ברכה כלל, מה שאין כן בקידוש, שהמקדש מברך ברכה שלמה, ולפיכך אף שהשומע לא שמע אלא חצי ברכה, מימ יצא ידי חובתו, כיון שיש על ברכת המברך שם ברכה. וכן כתב הקהלות יעקב (ברכות סי' יא).

ובנדון האם אפשר לצאת ידי חובת תפילת שמונה עשרה, כשהלך מהברכות באמירה וחלקן בשמיעה, ראה מה שכתב בביה"ל לעיל סי' קא ס"א (ד"ה דאחשק) ובסי' קכד סי' (ד"ה יכין) ומה שכתבנו שם. ולענין הוצאת ידי חובת תפילה בשמיעה משליח ציבור, ולא שמע ממנו את תחילת ברכת 'מודים', ורוצה להשלימה ולומר בעצמו את התיבות שהחסיר מלשמוע, ראה שעה"צ לעיל (סי' קכד ס"ק מז), ומה שכתבנו שם.

ולענין הוצאת ידי חובת ברכת המזון על ידי אחר ולא שמע את כל הברכה, ורוצה להשלימה על ידי שיברך בעצמו את התיבות שהחסיר מלשמוע ראה משנ"ב לעיל (סי' קפג ס"ק כו), ומה שכתבנו שם.

(14) ובדעת הרמב"ם ביאר הגר"ז קרליץ (חוט שני ח"ד פ"ה ס"ק א אות ב), שכיון שבשאר ימות השבוע אין אומרים יום ראשון טוב, ובשבת נהגים להזכיר את יום השבת ולומר 'שבת שלום', יש בכך משום הוצאת יום השבת בדרך שבה.

ולענין לצאת ידי חובת הבדלה באמירת 'שבע טוב', דעת הגר"ז קרליץ (שם) שאף לדעת הרמב"ם אין יצאים בזה ידי חובת הבדלה, ואפילו אם כיוון לצאת בכך ידי חובה, כיון שענינה של ההבדלה אינו להזכיר את שבת השבת בלבד, וכמו בקידוש, אלא ענינה הוא להבדיל את יום השבת משאר ימות השבוע, ובאמירה זו עדיין לא הבדילו. וכן דעת הגרש"ז ארעברך (שש"כ פניח הע' לא).

[משנ"ב ס"ק ג]

כן פ'ע"ה ד'כז' ג' נשים מ'ח' וכו', ופ'ע"ה א'ם הוא כן י"ג שנה מ'ש'ין ש'מ' לא הביא ש'מ' ש'מ' וכו', לא יקדשו ק'אסח, דהרי ק'לי לא מ'ש'מ'ע'י⁽¹⁷⁾.

(15) ולענין חיוב נשים בקידוש של יום טוב [שאינו נלמד מ'זכור'], נחלקו הפוסקים. דעת השו"ע הרב (ס"ה) שנשים חייבות בו מדרבנן, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ד סי' ק), וביאר, שכיון שחיוב קידוש של יו"ט הוא מאסמכתא, שאף יו"ט נקרא שבת [כמבואר ברמב"ם פכ"ט מהל' שבת ה"ח], אם כן כשם שנשים חייבות בקידוש של שבת כך חייבות הן בקידוש של יו"ט. והוכיח כן מחיובן של נשים בקידוש של ליל הסדר, שהרי חייבות הן בארבע כוסות, וכוס הקידוש היא אחת מארבע כוסות, ודוחק לומר ששונה חיוב קידוש זה, שנוהג אף בנשים, מחיוב קידוש של שאר ימים טובים. והוסיף, שמטעם זה אסור לנשים לאכול קודם קידוש של יו"ט, וכן איש שכבר קידש לעצמו יכול לשוב ולקדש לנשים להוציאן ידי חובתן.

מאידך, דעת הרמב"ם (שורית מהדורק סי' א ובחשמוטות שם) שנשים אינן חייבות בקידוש של יו"ט כלל אף לא מדרבנן, כיון שמצות עשה שהזמן גרמא היא ולא הוקשה ל'שמור', אלא שכתב ש"מ קיבלו על עצמן רוב

הנשים חיוב זה, והרי הן והירות הריזות לקיים את רוב מצות העשה שהזמן גרמן, ולדבריו, נשים הנוהגות שלא לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, דעת הגרש"ז ארעברך (שש"כ פמ"ז הע' כו) שלבאורה יהיה אסור להן לעשות קידוש בעצמן, שהרי אינן יכולות לברך.

(16) ואף אם רוצה כן יצא להוציא את חבריו בן גיל, דעת הגרש"ז ארעברך (שש"כ פניח הע' לח) שאינו רשאי, כיון שיש לחוש שמא הוא עצמו לא הביא ב' שערות, ואינו חייב אלא מדרבנן, ואילו חבריו כבר הביא ב' שערות חייב מדאורייתא.

(17) אמנם לקמן (סי' תפח ס"ק ח) כתב, שיש שנהגו שנשים מקדשים יחד אפילו כשנמצאים את בני ביתם, שכיון שהקידוש חביב להם, נותנים עליו את דעתם ושומעים, וכמו שמצינו לענין מגילה שרשאים שנים לקרואה יחד, משום שקראתה חביבה להם. והוסיף (שם), שמי"מ לענין קידוש טוב לחמיר בדבר.

ולענין המקדש בשעה שתינוק בוכה וכיוצא בזה, דעת הגר"ז קרליץ (חוט שני ח"ד פ"ה ס"ק יא) שאין בזה חיסרון של יתרי קלא לא משתמע, כיון שקול הבכי אינו מענין הקידוש, ואפשר להתרכז היטב בשמיעת הקידוש מבלי לשים לב לקול זה.

[משנ"ב ס"ק ה]

לכן מהנכון ש'פ'קיר פ'ע"ה הכי"ת ל'כ"י כ'יח' ו'ש'י'כ'נו ל'צ'א'ת⁽¹⁸⁾.

(18) לגבי מי שאינו מבין לשון הקודש כתב לעיל (סי' קצג ס"ק ה) שהמנהג שהוא יוצא ידי חובת קידוש דאורייתא כשיטת הפוסקים הסוברים שאדם השומע מחבריו דבר בלשון הקודש, יצא בו ידי חובתו אף שאינו מבין את הלשון, ומי"מ יותר טוב שיאמר אחר המקדש מילה במילה בלחש, שכן יצא ידי חובתו לכל הפוסקים. אמנם אם השומע אינו מבין שהמקדש אומר ענין של קדושת היום, אלא חושב שהוא אומר דבר אחר, דעת הגר"ח שיעברג (חידושי בתרא שם) שלא יצא ידי חובתו. אכן לגבי השומע חזרת הש"ץ ורוצה לצאת בכך ידי חובת תפילה, כתב במשנ"ב לעיל (סי' קכד ס"ק ב) שצריך שיבין לשון הקודש. וביאר הגר"ח קניבסקי (אשר ישראל בסוף הספר חשוכה קצח) שלבאורה כוונתו כדעת השו"ע לעיל (סי' קצג ס"א) שמי שאינו מבין אינו יוצא בשמיעה. וראה מה שכתב במשנ"ב לעיל (סי' סב ס"ק ג), ובביה"ל (סי' קא ס"ד ד"ה יכול).

[שעה"צ ס"ק ט]

וכן פ'ע"ה ח'ולק על הגמל כ'כ'כ'ה⁽¹⁹⁾ וכו', דא"ש כ'מ' ש'ש'י'כ'ת כן כ'ת'ר'ה היא בקלל ע'רבות ק'אש'י' ו'כ'ל'ה ל'ה'צ'י'א⁽²⁰⁾.

(19) אמנם לענין אשה שכבר יצאה ידי חובת קריאת המגילה ורוצה להוציא אשה אחרת, הביא בביה"ל לקמן (סי' תרפ"ט ס"א ד"ה ונשים) רק את מה שכתב הפמ"ג שיש להסתפק אם נשים בכלל ערבות או לא. ולענין תקיעת שופר, כתב הרמ"א לקמן (סי' תקפ"ט ס"ז) שאיש שיצא ידי חובתו יכול להוציא אשה, והוכיח מזה הגרש"ז ארעברך (שש"כ פניח הע' כג) שאם רוצה האשה יכולה להכניס את עצמה לחיוב במצות עשה, ושיהיה עליה דין ערבות בזה, שאם לא כן אין היא שומעת קול שופר של מצוה כלל.

והחז"א כתב (אורח סי' כח ס"ק ז), שלדעות שנשים חייבות מהתורה בברכת המזון ויכולות הן להוציא אנשים ידי חובתם, הרי שנשים בכלל ערבות הן.

(20) ואף שיש דעות שאשה פטורה ממצות זכירת יציאת מצרים [כמבואר לעיל (סי' ע"ב ס"ק ב)], ואם כן איך תוציא את האיש שחייב בזכירה זו, ביאר הגרש"ז ארעברך (שש"כ פניח הע' כג) שכיון שדין הזכרת יציאת מצרים בקידוש אינו בכלל חיובי הזכרת יציאת מצרים של קריאת שמע שחרית וערבית, אלא מחיובי הקידוש הוא, וכך היא צורת תקנת הקידוש להזכיר בה את יציאת מצרים, לכן יכולה האשה שחייבת בקידוש להוציא את האיש.

מו באר הגולה

ג פסחים ק"ה

הלכות שבת סימן רעא

איתנהו בזכירה. (ד) ומוציאות את (ה) האיל וסוכות מן התורה (ו) פסחים: ג. ואם אין ידו משגת לקנות יין לקדוש ולתקין צרכי (א) סעודה לכבוד הלילה ולקבד היום ולקדוש היום, (ז) *מוטב שיקנה יין לקדוש הלילה ממה שיקנה צרכי הסעודה או ממה שיקנה

באר היטב

דין קדוש של שבת, ואם אין לו אלא כוס אחד, של שבת קודם, מ"א: (ג) האנשים. רש"י וכו' פסקו דאין מוציאות את האנשים, ואין דעת הש"י כן. והשוט דקטן אינו מוציא האשה ואפילו בן י"ג שנת, שמה לא הביא בי שערות, לכן תקדש האשה לצעמה או האמר מלה במקל עמו, ע"ל סימן קצט ס"א: (ג) סעודה. דוקא כשיש לו פת. דאם אין לו פת מוטב שיקנה פת ויקדש עליו, דהא אין קדוש אלא במקום סעודה, מ"א. וצ"ל סימן חרע"ה:

באר הגולה

דאף שאם היה יוצאת בקדוש וקצמה, שוב ליכא קדוש על היין? צריך לומר דלענין קדוש על הכוס שהוא דרבנן סמכין על חזקה דרבא שהביא בי שערות, ולגבי דאורייתא יוצאות באמירתו. ואחר כך פסקו מאד על זה וכתבו: כיצד יסבירנה לצעמה לא שיה' לוטר יוצאת גס-כן בשמיעה, דאם באת לוטר יוצאת בשמיעה, דשומע בעונה, אס-כן ברכה שביקה לבשלה ונענן שם עוד מה שכתב לתרין על ההיא דמגן-אברהם בסימן קצט. ועל-כן כתבנו דנכון שיהיה היין או הפת לפניו, דעל-ידיה קדשת בעצמה קדוש עבור. ועין מה שכתבתי לעיל בשם השער-השכה, ואף שהוא נדחק אחר כך וכתב: אולי יש לוטר בזה דאמרת לצעמה רק גסח הקדוש כלי שתיקה וסתימה, ומדאורייתא יוצאת בזה, דאין חייב ברכה מדאורייתא רק להזכיר את יום השבת, ולגבי דרבנן סמכין דהביא בי שערות יוצאת בשמיעה; וזה דחק לחלק הברכות למצאין¹³, וגם לא מרע לומר בזה, ועל-כן העסקתי אפן הפשוט. ואולם קצת נזכר לענין באפן אחר, דתאמר עמו רק פרשת ויכלי בלבד, ומסתבר דיוצאת בזה ידי קדוש דאורייתא, ואחר כך קשיומעת הברכה יוצאת בזה גם מצות קדוש על הכוס: אף לפי מה שכתבנו לעיל דילפינן מגנה-השנה דצריך להזכיר יוצאת מצדו בקדוש, ואס-כן ביבדלתי ליכא צדן יציאת מצדו. והנה ראיתי בדושי רבי עקיבא איגר שמתקן דאולי יוצא המצות-עשה באמירת 'שבתא טובא' בלבד, ולפלא, דהרי תרביס' כתב דבעינו זכירת שבת מקורש¹⁴: * מוטב שיקנה יין וכו' ממה שיקני צרכי הסעודה. עין במשנה בריה קמה שכתבנו בשם האחרונים, דכל זה דוקא כשיש לו פת. ונראה דאם רפתא חביבא לו יותר מיין, יותר טוב שיקדש ארסא ויקנה צרכי סעודה, שיקני שמי המצות, ממה שיקנה לו יין לקדוש ויאכל פת לבד; דלא מפעיל דעת הפתי-יוסף דסבר לקמן בסימן רע"ב דאם רפתא חביבא לו יותר מיין דיוכל לקדש סמדי ארסא, וכן פסק בדור-החיים, בדין דהכא נעשה כן וכמו שכתבנו, ואפילו לדעת רמ"א שם דסובר דאם יש יין בציר לא יקדש על הפת. מזה חסא, דהא טעמ' דהש"ש לדעת רבנו תם שם אכל לא דסבר דהלכה בדבנו תם, ודמחוק בדרבי-משה האר"י, ודוקא שם דבזה שיקדש על היין לא נפיק מזה חסא, אכל חסא דיתבטל על ידיה מצות ענג שבת, מזה דאין אנו צריכין לחש לדעת רבנו תם ויקדש על הפת. ועוד כתבנו במשנה בריה בשם המגן-אברהם, דקדוש שחורית וצרכי סעודה דשחורית, מוטב שיקנה לקדוש, וסעודה קנים בפת לבד, דיקני בזה כבוד יום. ולכאורה הלא מצות ענג הוא מצות עשה מדברי קבלה ודאיתא ברמב"ם, ובפת חרבה אין קנים מצות ענג, וכדמחוק בשפת ק"ח עמוד ב, וכמה מנכר כבוד היום בכך? ואולי דנכחו עס פסא דהרסנא, והשאר ליין:

שער הענין

(ז) מגן-אברהם וכו'. ועין בדגול מרובה, דאם האשה כבר התפללה, דחייבה הו' לא הוי רק בדבנן, וכול הקטן שלא התפלל להוציאה; דאם התפלל, דהו' הרי דרבנן אצל הקטן, תליא בפלגתא, עין שם. ואולם דעת התוספת-שבת לחתמור אף שכתב התפללה והקטן לא התפלל, דמי ידע אם האשה כונה לצאת בתפלה ידי קדוש: (ה) לא דוקא, אלא כל שיש רבוי שער בקטן (חיים): (ו) עין באר הגולה: (ז) דברי ספק-ספקא, ויכמו שכתבתי בבאר הגולה, עין שם: (ח) ודלא כרש"י וכו' שמחמיר בזה: (ט) עין בפרי-מגדים בפתחתה שמתקן אשה אר-על-פי שמתקנת אינה בכלל ערבות שמוכל להוציא בשמיעה כבד, ונשאר בספק, וגם בדגול מרובה הלך בשיטה זו שאינה יכולה להוציא, אכל באפן רבי עקיבא איגר פתשובה סימן ז וכן בדושי חולק על הדגול מרובה¹⁵, והאריה להוכיח בראית דאשה כמה שמתקנת מן התורה היא בכלל ערבות באיש ויכולה להוציא¹⁶, עין שם: (י) לקמן בסימן תרע"ו סעיף ב: (י"א) מגן-אברהם וכו' לקמן בתרע"ח ואלה רבה ותוספת-שבת. אף מה שכתב שם הש"י דלקח משנה הוא דאורייתא, דעת המגן-אברהם אינו כן, וכמו שכתבנו בתוספת-שבת ותפרי-מגדים:

משנה בריה

בעשה ויזכור' גם נשים מצוות¹⁵. (ז) ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה, דלא אמי דרבנן ומפיק דאורייתא, ואפילו אם הוא בן י"ג שנה חשנין שמה לא הביא שמי שערות¹⁶, דבמלי דאורייתא לא סמכין אמונה דמפנין שהגיע לכלל שנים הגיע לכלל סימני שערות, (ה) עד שיתמלא וקנו, כמו שכתבנו בחשן-משפט סימן לה, ולכן תקדש האשה לצעמה, ואם אינה יודעת לקדש בעצמה, תאמר עמו מלה במקל מראשו ועד סופו ולא תכתוב לצאת בקדושו, (ו) ובאפן זה פירן שהיא אומרת הקדוש בעצמה, נכון שיהא פת או יין מנח גם לפניו בעת הקדוש, ולא חסמו על מה שחנער אוחז הכוס או הפת בידו פירן שאינה יוצאת בקדוש שלי, וצעה זו מועילה אפילו אם הוא קטן ביותר, וכל זה בשלא התפללה האשה תפלה ערבית, (י) אבל אם התפללה, דלדעת המגן-אברהם הנה"ל כבר יצאה ידי קדוש דאורייתא, בזה יש לסמוך על גער בן י"ג שנים שיוציאה אחר כך בקדוש, דהנה שיקנה להוציאה, כתב בספר אליה רבה: שני אנשים אם רוצים להוציא בגיביתם, לא יקדשו באחת, דתרי קלי לא משתמיעין¹⁷: (ד) ומוציאות את האנשים, וכן הקסימו (ס) הש"י ומגן-אברהם ומה"א וישארי אחרונים, ומכל מקום יש להחמיר בכתחלה שלא תוציא אשה אנשים שאינם מבגרי ביתה, דוילא מלתא [א"ר דה"ח]: (ה) הואיל והסוכות וכו'. ולכן (ט) יכולה להוציא אפילו היא כבר יצאת ידי קדוש, והכמו באיש, לקמן בסימן רע"ג סעיף ד, דלענין קדוש אנשים ונשים שוין. ודע, דכשחמור מוציא לתכר' ידי קדוש, צריך לבגן להוציאו והשו"ע צריך לבגן לצאת, לכן מהנכון שיופיר בעלי-הבית לבגרי ביחו שיקונו לצאת¹⁸. ועין לקמן בסימן רע"ג במשנה בריה סעיף-קטן ל מה שכתב שם: (ו) פסחים. אף לענין זמן יש חילוק, דבאיש זמן חייבו מן התורה כשהוא בן י"ג, (י) ובאשה כשהגיעה ב' י"ב, דאז היא מתחבת בכל המצות: ג (ז) מוטב שיקנה וכו'. דקדוש הוא מצות עשה דאורייתא, ולתקין צרכי סעודה הוא מצות ענג מדברי קבלה, וכדכתב 'וקראת לשבת ענג', ואף-על-גב דהמצות-עשה של 'יזכור' נזכר לקנים בוכירת דברים של קדשת שבת בלבד, ועל היין אינו אלא מדברי סופרים, וכו' במשנה

ברורה סעיף-קטן ב, אפילו הכי פירן דעקר קדוש הוא מן התורה, גם יין שלו קודם לכל, והקסימו (י"א) האחרונים, דכל זה דוקא כשיש לו פת לצדך הלילה ולצדך היום, אבל כשאין לו פת, מוטב שיקנה לו פת ויקדש עליו, דהא חייב לאכל פת בלילה וכן למחר ביום השבת, ואם יש לו לקדוש לילה ואין לו לקדוש היום ולקבד היום, אף דמסתבר דבבד היום צדיף מקדוש היום, מכל מקום

